

PODRŠKA VRŠNJAČKE GRUPE U RAZVOJU DAROVITOSTI³

Rezime: U okviru razvojnih koncepcija darovitosti i talenta prepoznaje se značaj vršnjačke interakcije za (razvoj i) ostvarenje potencijala i dobrobiti dece i mladih. Posebno je značajna podrška grupe vršnjaka koji dele slična interesovanja i želju da uče (i deluju) okupljeni u istraživačkim zajednicama. Deca i mladi zainteresovani za nauku i naučnoistraživački rad mogu se okupljati u neposrednim obrazovnim i/ili istraživačkim aktivnostima i/ili biti deo šire mreže obrazovne istraživačke zajednice. Specijalizovani obrazovni programi osmišljeni i organizovani kao kontekst koji podržava kolaborativno (ko)konstruktivističko obrazovno iskustvo učenja i saznavanja pružaju posebne mogućnosti za razmenu ideja i okupljanje mladih oko zajedničkih interesovanja, vrednosti, načina provođenja slobodnog vremena i hobija, koji imaju važnu funkciju u pozitivnom razvoju mladih. Sve ovo značajno doprinosi dobrobiti, emocionalnoj regulaciji i izgradnji identiteta mladih, kao i njihovom zadovoljstvu životom.

Ključne reči: darovitost, vršnjaci, obrazovni programi, istraživačka zajednica, dobrobit.

Uvod

Značaj vršnjačke interakcije za razvoj i ostvarivanje potencijala i dobrobiti darovite dece i adolescenata posebno je prepoznat u okviru razvojnih koncepcija darovitosti i talenta (Sternberg, & Davidson, 1986). Pored formativnog značaja pojedinih aspekata podsticajnih okruženja za učenje i razvoj, različitih resursa, infrastrukture, kulturno potpornih sredstava i fleksibilnih programa, posebno se ističu uloga porodice, posvećenih učitelja/mentora kao i vršnjaka sa kojima se dele interesovanja i želja za učenjem (Subotnik, 1998; Krnjaić, 2019). Ulogu vršnjaka za razvoj darovitih adolescenata možemo potpunije sagledati u širem okviru koji obuhvata različite aspekte razvoja tokom adolescencije, kao što su: razvoj identiteta adolescenata, njihov kognitivni i socio-emocionalni razvoj i dobrobit (Stepanović, 2010; Krstić, 2017).

Ulogom socijalne interakcije u razvoju kognicije, i to posebno ulogom vršnjačke interakcije u adolescenciji, bavio se i Pijaže ukazujući da specifični odnosi među vršnjacima u periodu adolescencije stvaraju osnovu za razvoj logike i formalnooperacionalnog mišljenja. Istražujući vršnjačku interakciju, Ivana Stepanović (Stepanović, 2010) izdvaja kooperaciju, koju još Pijaže, pre svega, povezuje sa vršnjačkim odnosima, kao tip socijalnih odnosa koji konstantno potiskuje egocentričnu misao i koji je, kao takav, najznačajniji socijalni odnos za razvoj formalnog mišljenja.

S druge strane, pokazalo se da je jedan od glavnih izazova za darovitu decu i adolescente upravo pronalaženje vršnjaka sličnih interesovanja i sposobnosti (Neihart, & Yeo, 2018). Jedan od razloga je to što oni doživljavaju da im se njihovi stilovi učenja i preferencije razlikuju u odnosu na vršnjake iz razreda. A što je posebno važno, pokazalo se da daroviti učenici (Kahyooglu, 2013, prema: Neihart, & Yeo, 2018) napreduju u ostvarivanju akademskih rezultata u predmetima koji

¹ zkmjaic@f.bg.ac.rs

² teodora.vuletic@f.bg.ac.rs

³ Rad predstavlja rezultat rada na projektu koji finansira Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije (broj 451-03-47/2023-01/ 200163).

zahtevaju aktivno učešće i obuhvataju uživanje u učenju i spremnost da aktivno dele svoje znanje sa vršnjacima kao i da ispune očekivanja svojih nastavnika. Želja za učenjem i radost koju ono pruža uočeni su kod darovite dece još na ranom uzrastu (Winner, 2000), ali ipak se interesovanja i posebno usmerena pažnja, koja se mogu ispoljiti već u ranom detinjstvu, tek u adolescenciji, u fazi verifikacije interesovanja, povezuju sa sposobnostima i zahtevima realnosti (Maksić, 2018). Adolescencija je period traganja i otkrivanja, period kada je posebno važna razmena sa vršnjacima, kada se adolescenti u odnosu na referentnu grupu vršnjaka procenjuju, u kojoj, kroz interakciju, formiraju i uobličavaju interesovanja i vrednosti.

Na dimenziji ekstraverzije daroviti su, u odnosu na svoje vršnjake, različito pozicionirani, zavisno od toga da li se crta ekstraverzije postamatra u celini, i tu nema velikih odstupanja, ili se posmatra po pojedinim facetima. Rezultati testova (na Inventaru ličnosti NEO i na Majers_Brigs indikatoru tipova, Altaras Dimitrijević i Tatić Janevski, 2016) ukazuju na manju druželjubivost intelektualno darovitih u odnosu na njihove vršnjake iz opšte populacije, koji dominantno naginju ekstraverziji, kao i na izraženiju asertivnost. Izdvojeni faceti ukazuju da su intelektualno daroviti manje okrenuti druženju pa i da lakše podnose samoću od svojih vršnjaka i da su skloni da aktivno traže društvo drugih osoba. Neki autori posebno govore o težnji darovitih da budu u društvu vršnjaka sličnih sposobnosti i interesovanja („desire for like-minded peers”, Kulik, & Kulik, 1997, prema: Winner, 2000:163).

Grupisanje darovite dece i adolescenata s obzirom na sposobnosti i interesovanja

Jedan od oblika rada sa darovitom decom i adolescentima je njihovo izdvajanje i grupisanje s obzirom na iskazane sposobnosti, postignuća i interesovanja, nekad u specijalizovane škole ili izdvojena odeljenja, a nekad u grupe u okviru sporadičnih ili manje više redovnih programa i seminara. Izdvajanje i grupisanje darovitih učenika u skladu sa sposobnostima (engl. *ability grouping*) i formiranje grupa „mentalnih vršnjaka” može se, dakle, odvijati kao deo regularnog obrazovanja ili u okviru nekih dodatnih aktivnosti, i ono može da odgovara ne samo njihovim obrazovnim potrebama, nego i potrebi za prihvatanjem u grupi, deljenjem zajedničkog iskustva i vrednosti.

Grupa „mentalnih vršnjaka” koji dele slična interesovanja i vrednosti može da bude podrška i oslonac darovitim adolescentima da istraju u svojim naporima i uverenjima da smisleno ulažu vreme u učenje i bavljenje naukom, na primer. Okupljeni u ovakvim grupama, deca i adolescenti mogu slobodno da iskazuju svoju intelektualnu radoznalost, da razmenjuju ideje, znanja, interesovanja i iskustava, mogu da budu podrška jedni drugima i van obrazovnog konteksta (Krnjaić, 2022). Upravo o ovim odlikama govori i Rina Subotnik (Subotnik, 1998) kada kaže da članstvo u grupama formiranim po sposobnostima na svojim najvišjim nivoima, uz pristup najkvalitetnijim nastavnicima, ohrabruje proširivanje i razvoj interesovanja i sposobnosti do ostvarivanja potencijala. Na ovaj način, i uz izazov i podršku vršnjačke grupe, omogućen je i pristup implicitnim znanjima i vrednostima šire naučnoistraživačke zajednice.

Deca i adolescenti zainteresovani za nauku i posebno motivisani za naučnoistraživački rad, na primer, mogu da se okupljaju u okviru malih istraživačkih grupa ili zajednica u neposrednim obrazovnim i/ili istraživačkim aktivnostima i/ili mogu biti deo mreže šire obrazovnoistraživačke zajednice. U novije vreme, posebne mogućnosti za (umrežavanje i) razmenu ideja, interesovanja i iskustva i za zajedničko učenje pružaju grupe – specijalizovani programi koji mogu biti organizovani i online i tako dostupni većem broju dece.

Programi i aktivnosti

Bez obzira na način realizacije, važno je da programi namenjeni zainteresovanim darovitim adolescentima budu osmišljeni i organizovani tako da kontekst podstiče i omogućava

učenje kroz različite (tipove) aktivnosti primereno sadržaju i cilju aktivnosti i individualnim sklonostima, znanjima, umenjima i potrebama adolescenta.

Iako se kolaborativno-(ko)konstruktivističko obrazovno iskustvo učenja uglavnom percipira (pa i podrazumeva) kao generalno poženjan i efikasan oblik rada, nalazi empirijskih istraživanja dizajniranih da beleže diverzitet aktivnosti, pokazuju da je u osmišljavanju i pri organizaciji programa važno uzeti u obzir više parametara (Kanevsky et al., 2022). Preferenciju ka individualnom angažovanju ili kooperativnom radu treba posmatrati u kontekstu prirode oblasti, konkretnog zadatka i socijane dinamike. Tako je u istraživanju Kanevske i saradnika preferencija ka individualnom radu zabeležena u umetnosti, a u nauci i društvenim studijama ka saradničkim oblicima rada. Učenici viskih sposobnosti pokazali su se usmerenijim ka efikasnosti, kvalitetu rada i ocenama u odnosu na svoje vršnjake koji su bili više okrenuti ka mogućnostima zabave.

Kolaborativno-(ko)konstruktivističko obrazovno iskustvo učenja i saznavanja nije u svim situacijama poželjniji oblik učenja. Izbor određenog oblika rada treba da bude primeren oblasti, konkretnom zadatku i cilju kao i odlikama i potrebama učenika. Važno je omogućiti izuzetno motivisanim učenicima da uče kroz istraživanje, da razvijaju kritičko i kreativno mišljenje, da se uče saradnji i timskom radu i da razvijaju osećaj za kolektiv i opšte dobro. Različiti vidovi kooperativnog vršnjačkog učenja obuhvataju i vršnjačko podučavanje i vršnjačku saradnju (detaljnije videti kod: Antić, 2010).

Saradnja pri istraživačkom radu u timu i grupi može da predstavlja izazov i za veoma motivisane adolescente koji se okupljaju u male istraživačke grupe po oblasti interesovanja, kao što su naučni obrazovni programi u Istraživačkoj stanici Petnica (Krnjaić, 2019). Pritom, teškoće sa kojima se adolescenti suočavaju u grupnom i timskom radu posebno se aktuelizuju u pojedinim fazama rada i zadacima. Saradnja u grupi vršnjaka i njihov napredak u učenju može da se pospeši posebnim oblicima rada u stimulativnom okruženju u okviru redovne nastave i kroz vannastavne i vanškolske programe i aktivnosti.

Zaključna razmatranja

Daroviti adolescenti teže da pronađu društvo sebi sličnih „mentalnih vršnjaka”. Pritom, daroviti adolescenti nisu homogena grupa s obzirom na oblast i intenzitet izraženosti darovitosti, interesovanja kao i potrebu za druženjem. Zato je važno omogućiti i podstaći vršnjačku interakciju uz uvažavanje ličnosti, individualnih potreba i interesovanja darovitih. Okupljanjanja adolescenata oko zajedničkih interesovanja, vrednosti, načina provođenja slobodnog vremena i hobija, imaju važnu funkciju za pozitivan razvoj adolescenata i značajno doprinose dobrobiti, emocionalnoj regulaciji i izgradnji identiteta ove grupe mladih, kao i njihovom zadovoljstvu životom.

Literatura:

- Altaras Dimitrijević, A. i Janevski Tatić, S. (2016). *Obrazovanje učenika izuzetnih sposobnosti: naučne osnove i smernice za školsku praksu*. Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.
- Antić, S. (2010). *Kooperativno učenje: modeli, potencijali, ograničenja*. Beograd: Institut za psihologiju, Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Kanevsky, L., Lo, C.O., & Marghelis, V. (2022). Individual or collaborative projects? Considerations influencing the preferences of students with high reasoning ability and others their age. *High Ability Studies*, 33(1), 87–119. doi: [10.1080/13598139.2021.1903842](https://doi.org/10.1080/13598139.2021.1903842)
- Krnjaić, Z. (2019). *Ekspertska mišljenje u nauci*. Beograd: Institut za psihologiju, Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Krnjaić, Z. (2022). National Report – Serbia: Petnica Science Centre (PSC) – 40th anniversary. *ECHA NEWS*, 36(1), 17–19.
- Krstić, K. (2017). *Doživljaj sebe u adolescenciji: uloga roditelja i vršnjaka*. Beograd: Institut za psihologiju, Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.

- Maksić, S. (2018). Podrška interesovanjima učenika u školi. U I. Đerić, & S. Maksić (Ur.), *Istraživanja u školi* (str. 135–155). Institut za pedagoška istraživanja.
- Neihart, M., & Yeo, L. S. (2018). Psychological issues unique to the gifted student. In S. I. Pfeiffer, E. Shaunessy-Dedrick, & M. Foley-Nicpon (Eds.), *APA handbook of giftedness and talent* (pp. 497–510). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000038-032>
- Stepanović, I. (2010). Određenje vršnjačke interakcije i istraživanje njene uloge u kognitivnom razvoju u kontekstu Pijažeoovog i socio-kulturnog pristupa. *Psihološka istraživanja*, 13(2), 219–240.
- Sternberg, R. J., & Davidson, J. E. (1985). Cognitive Development in the Gifted and Talented. In F. D. Horowitz, & M. O'Brien (Eds.), *The Gifted and Talented: Developmental Perspectives* (pp. 37–73). Washington: American Psychological Association.
- Subotnik, R. (1998). Beyond Bloom: Revisiting Environmental Factors that Enhance and Impede Talent Development, *6th ECHA Conference "Potential into Performance"*, Oxford, UK.
- Winner, E. (2000). The Origins and Ends of Giftedness. *American Psychologist*, 55(1), 159–169.

Zora Krnjaić, PhD

University of Belgrade – Faculty of Philosophy

Institute of Psychology

Teodora Vuletić

University of Belgrade – Faculty of Philosophy

Department of Psychology

PEER GROUP SUPPORT FOR GIFTEDNESS DEVELOPMENT⁴

Summary: Within the developmental concepts of giftedness and talent, the importance of peer interaction for (development and) realization of potential and well-being of children and youth is especially recognized. The support and society of peers with whom children and young people share similar interests and a desire to learn in research communities is especially important. Young people interested in science can gather in direct educational and research activities and be part of a wider network of educational research communities. Specialized educational programs designed and organized as a context that supports collaborative (co) constructivist educational experience of learning provide special opportunities for exchanging ideas and gathering young people around common interests, values and ways of spending leisure time and hobbies, which play an important role in youth positive development. All this significantly contributes to the well-being, emotional regulation and identity building of young people, as well as their life satisfaction.

Key words: giftedness, peer group, specialized educational programs, educational research community, well-being.

⁴ This work is supported by the Ministry of Science, Technological Support and Innovation of the Republic of Serbia (Grant No. 451-03-47/2023-01/200163).